

УДК 61 : 821, 131, 1–31 джордано.09

НАРАТИВ ХВОРОГО ТІЛА В РОМАНІ ПАОЛО ДЖОРДАНО «САМОТНІСТЬ ПРОСТИХ ЧИСЕЛ»

Гребенюк Тетяна Володимирівна

s_gtv@ukr.net,

д.філол.н., професор, Запорізький державний медичний університет

Анотація. У статті розглядається розгортання нарративу самотності в романі Паоло Джордано «Самотність простих чисел» у контексті інтердисциплінарних дослідницьких методологій *trauma studies* (Cathy Caruth, Kali Tal, Anne Whitehead та ін.) та *disability studies* (David T. Mitchell, Sharon L. Snyder, Rosemarie Garland Thomson та ін.). Історії головних героїв роману – Маттії й Аліче – проаналізовано як різні вектори реалізації нарративу самотності. Зокрема, історія Маттії є виявом протистояння будь-яким зовнішнім спробам проникнення в його приватний простір, тоді як історія Аліче являє собою низку спроб травмованої особистості подолати власну самотність і поєднатися з коханою людиною. Розглядаються такі шляхи формування емпатичної реакції читача, як художня образність і використання впливового потенціалу мовчання.

Ключові слова: Паоло Джордано, «Самотність простих чисел», *trauma studies*, *disability studies*, мотив самотності, метафора, невимовність травми.

Постановка проблеми. Об'єктом уваги в статті є роман Паоло Джордано «Самотність простих чисел» (2008). Наратив твору обертається навколо двох психічних розладів – анорексії та самоушкодження. Попри той факт, що ці розлади ніколи не називаються в тексті прямо, вони мають ключове значення для розвитку романної дії. Травматичними моментами в житті головних героїв є зникнення психічно хворої сестри Маттії, що відбулося з його вини, й каліцтво Аліче внаслідок нещасного випадку під час лижного тренування. Наративи протагоністів репрезентують травматичні передумови появи їх психічних розладів і особливості їх протікання в різному віці, а також вплив розладів на мотиваційну сферу особистості персонажів. Розвиток хвороб у обох випадках показаний дуже точно. Поведінка Маттії й Аліче повністю відповідає описам цих розладів у медичній літературі.

На перший погляд видається, що головні герої роману, попри свої дитячі травми, не мають причин почуватися неспроможними й обмеженими у своїх можливостях. Проте вони показані (і сприймаються читачами й критиками) як неспроможні – швидше у сфері їх самосприйняття й стосунків із людським оточенням [19], аніж у сфері реальних фізичних обмежень. Крім протагоністів, у романі представлені й другорядні персонажі з обмеженими можливостями. Так показані батьки Аліче: її мати – через її невиліковну хворобу, батько – через прогресування хвороби Альцгеймера;

зникла сестра Маттії Мікела є розумово відстаюю. Широка представленість у творі персональних історій хвороби, інвалідизації й травми можна оцінювати як літературний прийом, спрямований на творення певного читацького настрою.

Варто зазначити, що мотив неспроможності є визнаною рисою сучасних італійських бестселерів. Зокрема, Алессандро Четероні у своєму дослідженні літературних бестселерів [8] (на матеріалі сучасних італійських романів) стверджує, що показ персонажів із обмеженими можливостями: 1) посилює сприйняття їх читачами як самотніх; і 2) вмикає процес емпатичного сприймання нарративу.

Заголовний мотив аналізованого роману – мотив самотності – нерозривно пов'язаний з мотивом страждання від фізичної або ментальної недуги. Власне, взаємозв'язок цих двох мотивів зумовлює постановку наріжного питання: самотність персонажів є наслідком їхніх травм і хвороби чи причиною їх сприйняття себе як особи з обмеженими можливостями, попри відсутність достатніх соматичних підстав для цього?

Для з'ясування відповіді на це питання видається доцільним долучити до літературознавчого аналізу елементи двох таких інтердисциплінарних дослідницьких методологій, як теорія травми (*trauma studies*) і студії з вивчення інвалідності (*disability studies*)¹. Зазначимо, що ці дослідницькі

1 З огляду на закріпленість цих терміносполук у світовому науковому дискурсі і з метою запобігання неточності розуміння надалі у статті вживатимуться саме англійські назви теорій.

галузі мають багато спільного. Так, Джеймс Бергер виділяє такі об'єднанні для них характеристики: вони зосереджені на руйнівному пораненні та його впливах, сконцентровані на проблемі репрезентації, вивчають інвалідність або травму в соціальному та історичному контексті [5, р. 563].

Даніель Моррісон та Моніка Каспер убачають витoki формування обох сфер дослідження в усвідомленні тілесної природи їх об'єкта аналізу: «Ми говоримо про те, що тіло як таке забезпечує зв'язок між disability studies і trauma studies, доводячи одночасно значущість репрезентацій і матеріалістичне потрактування ушкодження, заради розуміння органічного, сотвореного з плоті тіла як скаліченого, іноді повністю нездатного до нормального функціонування» [16].

Тож центральна проблема роману «Самотність простих чисел» повністю лежить у площині перетину двох названих методологій.

Disability studies і trauma studies: до питання метафоричної риторики

Перш ніж перейти до аналізу роману Джордано «Самотність простих чисел» у контексті набутків trauma studies і disability studies, коротко розглянемо засадничі твердження цих інтердисциплінарних галузей знання.

Автори програмного для disability studies видання 'Narrative Prosthesis: Disability and the Dependencies of Discourse' Девід Мітчелл і Шарон Шнайдер ретельно досліджують реалізацію теми інвалідності в літературному тексті і простежують «риторичну історію інвалідності» від стародавніх часів до сьогодні. Вони наголошують на подвійній функції інвалідності в літературному дискурсі: 1) виступати стандартною рисою характеристики героя; 2) функціонувати як «метафоричний засіб», показник соціального або індивідуального колапсу. Виходячи з цього, Мітчелл і Шнайдер формулюють суперечність, закладену в стратегіях репрезентації інвалідності: «коли оповіді базуються на потенціалі інвалідності як символічної фігури, вони рідко беруть до уваги інвалідність як досвід у соціальному або політичному вимірах» [15, р. 48].

Як стверджують науковці, «один із головних проектів disability studies – ствердити раз і назавжди, що інвалідність – невід'ємна складова людського життя» [15, р. 44]. Аби викрити порушення цього принципу в літературних творах, Мітчелл і Шнайдер висувують поняття «нарративного протеза», тобто набору літературних прийомів, спря-

мованих на компенсацію дефектів, притаманних стану інвалідності персонажа. Дослідники розглядають нарративну структуру у творах на тему інвалідності як таку, що складається із чотирьох кроків: 1) показ читачеві відхилення або виразних відмінностей; 2) пояснення в нарративі причин і наслідків відхилення; 3) переміщення відхилення з периферії оповіді до її центру; і 4) корекція відхилення у певний спосіб [15, р. 53]. Розглядаючи ці кроки в текстах різних епох і стилів, Мітчелл і Шнайдер досить переконливо демонструють роботу «нарративного протеза», у такий спосіб руйнуючи деструктивний вплив риторичних та метафоричних технік. Зазначимо, проте, що засоби «підриву» науковцями згадуваних риторичних механізмів також лежать у площині інакомовлення, метафори – як, зокрема, ключовий для їх праці образ протеза.

Джеймс Бергер у статті «Травма без інвалідності, інвалідність без травми: вододіл між дисциплінами» акцентує увагу на тому, що загалом така метафоричність для соціально й ідеологічно спрямованої сутності disability studies не типова, а навпаки, є об'єктом критики.

На противагу науковець дещо категорично розглядає як «теорію метафори» trauma studies. Як Бергер характеризує цю галузь досліджень, це спосіб мислення про те, як певна екстремальна подія або досвід, які є радикально не-мовними, або навіть і відкидають мову, здобувають своє вираження в мові. Disability studies, на думку вченого, навпаки, присвячують свої теоретичні й практичні зусилля боротьбі з уживанням метафор щодо осіб із інвалідністю, розглядаючи метафору як частину ідеологічної системи гноблення.

Варто наголосити, що disability studies насправді досить часто містять експліцитну або імпліцитну критику фігуративності мовлення й уживання метафор при репрезентації інвалідності. Наприклад, Розмарі Гарланд Томсон у книзі «Екстраординарні тіла: Зображення фізичної інвалідності в американській культурі й літературі» критикує схильність авторів експлуатувати риторичний і символічний потенціал інвалідності, наслідком якої є недооцінювання складнощів життя реальних осіб з інвалідністю [23, р. 15]. Тож дослідниця проголошує у своїй книзі мету «змістити вектор із цієї звичної інтерпретативної рамки естетизації й метафоризації до критичної сфери культурних студій, аби продемонструвати неприродність таких репрезентацій» [23, р. 15].

Отже, підхід *disability studies* передбачає критику метафор стосовно до інвалідності, і твердження Джеймса Бергера, що «*disability studies*, по суті, є великою мірою критикою метафори» [5, р. 570], містить раціональне зерно. Якщо ця інтердисциплінарна сфера досліджень шукає специфічних шляхів звільнення осіб із інвалідністю від системного соціального й ідеологічного тиску, то у *trauma studies* зусилля більше сконцентровані на руйнівному впливі соціокультурних чинників на колективну або індивідуальну свідомість та несвідоме. Згідно з Бергером, *trauma studies* більш абстрактні, «апокаліптичні». Науковець задається питанням: якщо цей підхід не цікавиться реальними людськими спроможностями (*ability*), то як він може цікавитися неспроможністю (*disability*) [5, р. 569]?

Певну міру абстрактності й потягу до метафор закладено вже у визначенні центрального поняття *trauma studies*. Як одна із засновниць напрямку, Кеті Карут, пише про походження терміна, «У його пізнішому вжитку, конкретно в медичній та психіатричній літературі, і найбільш у текстах Фрейда, термін травма розуміється як рана, нанесена швидше не тілу, а психіці» [7, р. 3]. Варто зазначити, що, хоча і *trauma studies*, і *disability studies* приділяють велику увагу і фізичному, і психічному стану людини, в межах *trauma studies* вага психічного аспекту дещо більша. З огляду на вищесказане й на багатозначність розуміння травми в *trauma studies* варто наголосити, що механізми наративізації травматичного досвіду тут також часто мають метафоричну природу. Як стверджує Калі Тал, «травматичний досвід перезаписується як метафора» [21, р. 16].

Ерік Вертаймер і Моніка Каспер у передмові «У межах травми» до видання «Критичні студії травми» [24] засвідчують нинішнє зміщення уваги *trauma studies* із психіатричної та біомедицинської сфер до гуманітарних і суспільних наук. Для того, щоб акцентувати відмінність між класичним (базованим на фрейдівській теорії) та сучасним (гуманітарно-орієнтованим) підходами до досліджень травми, Вертаймер і Каспер уживають окрему назву для сучасного підходу – критичні студії травми (*critical trauma studies*). Закономірно, що зміщення уваги дослідників від медичної сфери до гуманітарної та суспільної областей наукового знання позначено й рухом від прямих значень до переносних і метафоричних. З огляду на це навіть пояснення поняття травми звучить досить широко: «продукт історії і політики, предмет реінтерпретації, заперечення і втручання» [24, р. 3].

Завдяки гуманітарно-орієнтованій природі сучасних *trauma studies*, цю методологію набагато легше залучити до літературознавчого аналізу, аніж *disability studies*. Це підтверджує велика кількість літературознавчих досліджень останніх десятиліть, у яких вона використовується.

Треба сказати, що у межах літературознавчих студій вищезгадана фігуративність та метафоричність значень у дискурсі *trauma studies* може розглядатися як жанроутворювальна риса. Рональд Гранофський так обґрунтовує зміст поняття «роман травми»: «Що вирізняє роман травми з-посеред інших романів – це розгляд через посередництво літературного символізму індивідуального досвіду колективної травми» [13, р. 5].

Як бачимо, обговорюючи визначення травми як ключового поняття в романі травми, Гранофський має на увазі колективне лихо, спроектоване на індивідуальний досвід. Щодо всіх інших творів про травму він використовує більш загальний термін «література травми» [13, р. 5].

Беручи до уваги концепцію Гранофського, більш релевантною все ж вважаємо дефініцію роману травми Мішеля Балаєва, який у своїй статті «Напрямки в літературній теорії травми» [4] розглядає роман травми як жанр твору про «глибинну втрату або сильний страх на індивідуальному або колективному рівнях» [4, р. 150]. Учений стверджує, що «визначальною рисою роману травми є трансформація особи, зумовлена зовнішнім, часто жакливим, досвідом, яка проливає світло на стосунки із рушійними силами пам'яті, які дають основу нового сприйняття себе і світу» [4, р. 150]. Для нашого дослідження важливо, що Балаєв не наполягає на колективному характері травмуючої події, стверджуючи, що «подія може включати, наприклад, глибинний особистий досвід» [4, р. 150]. Науковець розглядає як невід'ємну складову жанру метафоричний потенціал його образності, адже протагоніст для Балаєва – втілення людини взагалі, й розшарування особистості внаслідок травми розглядається тут у контексті художнього узагальнення й багатозначності романних образів.

Тож можемо резюмувати, що і *disability studies* і *trauma studies* є адекватними методологіями для аналізу такого твору, як «Самотність простих чисел» Паоло Джордано. Зокрема, *disability studies* допоможе оцінити чинники самотності героїв та місце цього стану в мотиваційній системі твору. Тоді як оптика *trauma studies* сприятиме усвідомленню жанрової специфіки твору як зразка роману травми.

Жанрові характеристики роману «Самотність простих чисел»

Для того, щоб з'ясувати питання відповідності поетики «Самотності простих чисел» жанровим вимогам роману травми, з'ясуємо, чи наявна у творі ключова ознака роману травми – зміна особистості під впливом травматичного досвіду.

Відповідь на це питання є очевидною. Після фатального нещасного випадку особистість Аліче піддається руйнівній трансформації, виявом якої є неприйняття власного тіла, і врешті – її анорексія. Хоча читачеві й не подається інформація про поведінку й риси характеру Аліче до інциденту, з її взаємин із батьком після травми стає зрозумілим, що через неї особистість дівчини кардинально змінюється. Маттія також змінюється після зникнення Мікелі – стає замкненим і аби зняти напруження, вдається до самоушкодження. Навіть короткий опис життя родини Балоссіно на початку твору дає підстави зрозуміти, що життя Маттії незворотно міняється після трагедії. Тож визнаємо, що є підстави вважати твір Паоло Джордано романом травми.

Уточнимо тепер, чи є роман певним художнім узагальненням щодо універсальних цінностей, або ж він просто репрезентує унікальну історію травмованих осіб. Іншими словами чи можна широко сприймати образи Аліче й Маттію як образи людини взагалі?

Позиція Джордано з цього питання достатньо зрозуміла. У інтерв'ю журналу «Український тиждень» він каже: «Насправді перед ним історія про когось, хто може бути на нього [на Маттію – Т. Г.] схожий» [1]. Письменник апелює до власного досвіду наукової роботи (як такої, що усамітнює), однак підкреслює універсальну природу стану самотності, описаного у творі: «Написане мною не так спирається на опис реального життя, як торкається власне людини, котра хоче певним чином порятуватися від того, що зносить її вбік від інших» [1]. Власне, це інтерв'ю дає підстави припустити, що письменник певною мірою ідентифікує себе з Маттією. На користь цього свідчить вибір сфери професійних інтересів протагоніста, подібність окремих рис вдачі автора і героя.

Також у інтерв'ю Джордано характеризує роль метафор у формуванні полісемічного звучання твору: «Метафори тим і добрі, що вони відбивають речі, про які говорить мовець чи письменник, але не роблять цього повною мірою» [1]. Щодо авторських засобів експресії у творі важко не погодитися з твердженням Стефано Редаел-

лі, що Паоло Джордано успішно використовує у своїй прозі математику як «резервуар метафор» [17, р. 68].

Тож, завваживши, що Джордано свідомо вкладає у власний твір узагальнювальну інтенцію, спробуємо простежити «роботу» узагальнень на рівні тексту. На перший погляд, описи інтер'єрів, предметів, зовнішності персонажів у романі настільки конкретні й речовинні, що предметний світ сприймається як реальний, позатекстовий. Наприклад, опис численних об'єктів ненависті семирічної Аліче на початку твору містить багато візуальних і тактильних деталей, завдяки яким легко вмикається механізм емпатичного читання тексту: Аліче «ненавиділа ... свого батька, який за сніданком не зводив із неї нетерплячого погляду і нервово гойдав ногою під столом, ніби нашіптуючи “Ну, ворушися!” Ненавиділа шерстяне трико, яке кусало їй стегна, рукавиці, в яких неможливо було поворухнути пальцями, шолом, який стискав щоки і гостро впивався у підборіддя, а ще – завжди тісні лижні черевики, у яких вона йшла, мовби якась горила» [2, с. 8].

Джордано використовує цей засіб провокування до емпатії цілком свідомо й цілеспрямовано. У вищезгаданому інтерв'ю він декларує свій намір втілювати психологічний зміст «через маленькі речі, через феноменологію героїв, а не через накинуті автором діагнози» [1]. Ми, проте, мусимо визнати, що ця теза містить певну міру авторського кокетування, оскільки певні діагнози своїм героям автор таки імпліцитно накидає.

Варто звернути окрему увагу й на наративні засоби створення ефекту «речовинності» тексту. Адже якщо дескриптивні фрагменти тексту формують враження особливості матеріальності предметного світу у творі, то наративні частини виконують місію конкретизації внутрішнього світу персонажів аж до враження емпатичного занурення читача у їхні думки й почуття.

Вважаємо за доцільне при аналізі наративної структури роману «Самотність простих чисел» звернутися до класифікації способів репрезентації психіки героя в художньому наративі, запропонованої Монікою Флудернік. Вона називає три різновиди репрезентації: квазі-пряма репрезентація психіки, або внутрішній монолог (позначена вжитком першоособових займенників і особових форм дієслів у теперішньому часі); вільний непрямий дискурс; і психонарація, тобто дискурс, де дієслова й іменники репрезентують психічні процеси [9, р. 82].

У «Самотності простих чисел» ми бачимо перевагу психонарації із частковими включеннями двох інших різновидів. Така наративна структура забезпечує особливий характер художньому дискурсу, додаючи йому переконливості й щирості. Так, наведений вище фрагмент першого розділу роману є зразком психонарації, у якому, через велику кількість об'єктів ненависті Аліче й фокалізацію через дитячу візуальну перцепцію на батьковому гойданні ногою, ми можемо чітко вловити емоційний тон сцени. Варто зазначити, що суб'єктна позиція в романі делегується травмованим персонажам, і гострота повідомлюваного не пом'якшується завдяки введенню посередницьких наративних інстанцій. Розмарі Гарланд Томсон вважає дискримінаційною поширену практику об'єктифікації персонажів із інвалідністю й позбавлення їх суб'єктності, власного голосу, попри те, що «риторичний потенціал твору зазвичай виграє від ефекту інакшості героя з інвалідністю стосовно до персонажів, із якими читач ідентифікує себе» [23, р. 10–11]. Тож Джордано майстерно використовує можливості згаданих описативних і наративних технік для того, аби наблизити читача до унікального досвіду інвалідності й травми персонажів.

Але ж така суб'єктивізація описів і наративу все ж не суперечить і твердженню про узагальнювальне, метафоричне звучання твору. Зокрема, найбільш значущою смислоутворювальною метафорою роману є заголовна метаформа простих чисел. Зауважимо, що ця метафора була досить привабливою для письменників і до Джордано. Так, Сара Глаз у статті «Поезія простих чисел» досліджує причини звернення поетів до цієї метафори, риси її функціонування в поетичному тексті, а також обґрунтовує вживання терміна «поезія простих чисел» [12].

У романі Паоло Джордано значення аналізованої метафори пов'язується з досвідом самотності й специфічної близькості двох надзвичайно самотніх людей. Метафоричну концепцію простих чисел розвиває Маттія: «Прості числа діляться тільки на одиницю і самі на себе. ... Ці числа – непевні і самотні, і саме тому Маттія вважав їх достою дивовижними. ... іноді припускав, що насправді вони воліли б бути такими, як усі решта, звичайнісінькими числами, проте з якоїсь причини на це не здатні. ... серед простих чисел, які й так уже особливі, є деякі ще особливіші. Математики називають їх парними, або ж близнюками.

Це пари простих чисел, розташованих поряд, чи, радше, майже поряд, бо між ними завжди стоїть парне число, через яке вони й не можуть зійтися разом по-справжньому... справжня доля цих чисел – цілковита самотність...» [2, с. 125–126].

У метафоричну концепцію Маттія легко вписується його сприйняття Аліче та своїх стосунків із нею: «Маттія, власне, й мав себе з Аліче за таку-от пару простих чисел, за близнюків, самотніх і загублених, близьких – але близьких недостатньо, аби по-справжньому одне одного торкнутися» [2, с. 125–126].

Метафора простих чисел репрезентована майже в середині роману, коли читачеві вже відомі складні життєві обставини протагоністів. Певною мірою виклад цієї метафоричної концепції допомагає читачеві передбачити фінал твору, адже, як стає відомо з міркувань Маттія, він не прагне змінити стан речей і «по-справжньому торкнутися» іншого простого числа (Аліче). Саме завдяки експлікації у творі метафори простих чисел роман досягає високого рівня узагальнення у трактуванні проблеми самотності.

Розгортання тем травми й страждання у романі Джордано також сприяють універсалізації його змісту². Як стверджують Мітчелл і Шнайдер, «Фізичні й когнітивні аномалії надають особливої тілесності текстуальним абстракціям» [15, р. 47–48]. Науковці переконані, що наратив інвалідності, зокрема, справляє враження «ілюзії закоріненості абстрактного знання в тілесну матеріальність» [15, р. 47–48] у тексті.

Тож на підставі сказаного вище можемо резюмувати, що в романі «Самотність простих чисел» широко використовуються сенсоутворювальні засоби, які надають твору універсального звучання.

Дискурс травми й проблема невимовності

При аналізі образів Маттія й Аліче важко не помітити, що персональні історії протагоністів мають різну логіку розвитку. Історія Маттія є, по суті, історією пасивної особистості, яка в результаті травматичного досвіду закривається від людського спілкування й протистоїть спробам інших увійти в її приватний простір. Історія ж Аліче, навпаки, репрезентує активну особистість, яка після переживання травми все ж намагається подолати самотність (цією травмою зумовлену) й біти прийня-

² Зазначимо, що інтерпретація концепту травми як чинника усамітнення особистості досить поширена в сучасному літературознавчому дискурсі. Див., наприклад, розвідку Юрія Ганошенка та Матея Яскога: [10].

тою іншими людьми. Внутрішнє завдання Маттії – обстоювати недоторканність його світу – швидше фіксує статичну позицію персонажа, тоді як завдання Аліче диктує їй постійний рух у напрямку до Іншого, рух, який приносить їй нові травми.

Періоди життя Аліче, коли Маттія перебуває поруч із нею, показані як періоди відносної стабільності, коли ж Маттія далеко від неї, Аліче почувається нібито замороженою. На додачу до дитячої травми, у дорослому житті протагоністки відбуваються дві події, які можна розцінювати як нові травми – це два від'їзди Маттії. Характерно, що обидві ці події в тексті супроводжуються посиленням образності, асоціативно пов'язаною зі ситуацією першої, дитячої травми. Наприклад, коли Аліче дізнається, що її друг збирається прийняти запрошення на роботу в закордонному університеті: «Знову все йшло само по собі, знову вона летіла сторчголов крутосилом, геть забувши, що можна ж трохи пригальмовувати палками» [2, с. 180]. Після другого від'їзду Маттії Аліче показано на дні засохлої річки, заглибленою у спогади: «Вона пригадала, як лежала, похована під снігом, у тій розпадині в горах. Подумала про ту абсолютну тишу. Сьогодні, як тоді, ніхто не знав, куди її занесло. От і цього разу ніхто не прийде. Але вона вже й не чекала» [2, с. 309]. Можемо помітити, що кожен наступну травму Аліче переносить легше за попередню. Останні слова роману свідчать, що протагоністка розвинула в собі механізм адаптації до травматичних подій, приймаючи самотність як природню умову свого життя: «Аліче всміхнулася до чистого неба. Невелике зусилля – і вона зуміла підвестися сама» [2, с. 309]. Тобто, внутрішня позиція дівчини щодо стану самотності уподібнилася до Маттіїної – Аліче припиняє спроби виходу зі свого герметичного світу.

Важливою складовою нарративної організації роману травми є проблема невимовності травми, коли самі її обставини, причини, наслідки стають об'єктом замовчування, негласної табуїзації. Ця проблема є однією з найбільш обговорюваних у дискурсі *trauma studies*. Більше того, її інтерпретація є одним із наріжних каменів відмінності між позиціями *disability studies* і *trauma studies*. На думку Джеймса Бергера, у межах *disability studies* усе є «вимовним», якщо вимовляти його правильним способом, і тільки такий підхід дає можливість вирішувати ідеологічні й політичні проблеми [5, р. 571]. У *trauma studies* момент невимовності й навіть неможливості репрезентації травми поро-

джує безліч припущень щодо витоків невимовності, її типів, шляхів подолання тощо.

Анна Резерфорд, розглядаючи причини неможливості говорити, зводить їх до трьох чинників: «бажання захистити слухача», «відмова притягувати до себе образи травматичної події» і «питання ретравматизації» («коли мова підходить до осердя травми, тривога різко зростає від загрози занурення в першоприсутність травми» [18, р. 82–83]).

Аналізуючи втілення травми в художній літературі, Балаєв наголошує, що мовчання про травму є основою риторичної організації роману травми. Науковець наполягає, що найкращий спосіб подолати наслідки травми – це оповісти про цей досвід: «говоріння або оповідь – шлях до одужання» [4, р. 151]. Ми можемо стверджувати, що в «Самотності простих чисел» шляхів до одужання не показано, адже ніхто так і не порушує мовчання на найдражливішу тему – травми і хвороби персонажів.

У романі можна виділити чотири основні джерела невимовності, пов'язані з травматичним досвідом протагоністів: 1) табу, що примусово накладається на всі теми, марковані темами страждання, скорботи й болю; 2) відсутність у людей звички говорити один із одним і, як наслідок, відсутність у них адекватного словника для цього; 3) блокування у травмованої особистості занадто болочих спогадів і думок про травму; 4) сприйняття мовчання як не-буття (за умов, коли буття приносить біль).

1. У творі показано низку комунікативних ситуацій, коли персонажі стоять на межі порушення табу. Наприклад, Маттія підслуховує розмову, у якій його батько змушує себе вимовити вголос власну підозру щодо можливої гомосексуальності сина, а мати з великим напруженням зізнається, що вона сумнівається у нормальності Маттії. Персонажі твору у розмовах із Маттією й Аліче уникають питань щодо тілесної виснаженості Аліче й шрамів Маттії. У моменти близькості до порушення табу всі почуваються незручно, як, наприклад, у епізоді, коли Віола, ображена відмовою Маттії прийти на її вечірку, провокує хлопця: «Бавитимешся зі своїм дружком у відеоігри? Чи хочеш ще раз перерізати собі вени? ... Випаливши це, Віола аж трохи злякалася і збентежилася. Аліче стиснула їй руку: мовляв, досить, зупинися» [2, с. 65].

2. Мовчання незвичних до відвертості протагоністів роману певною мірою закорінене у характер спілкування в їхніх родинах. Через відсутність комунікативних навичок Маттія не може відкритися Аліче, попри те, що він цього хоче: «Хотів сказати, що йому подобається вчитися, бо це можна робити на самоті, бо все, що ти вивчаєш, уже мертво, холодне і пережите ... Але не сказав» [2, с. 91]. І Маттія, і Аліче у дорослому житті відчувають потребу поспілкуватися з батьками, але не маючи у своєму розпорядженні потрібних для цього вербальних та емоційних засобів, полишають спроби це зробити. Тож корені такої комунікативної неспроможності лежать в ущербних моделях комунікації в родинах персонажів.
3. Головні герої повністю блокують усі спроби інших людей поспілкуватися з ними на тему їхнього травматичного досвіду. Тут реалізується згадувана Анною Резерфорд ситуація, коли наближення до осердя травми різко підвищує тривожність постраждалого. Категорична й агресивна манера опору комунікації свідчить про болісність травматичного досвіду протагоністів. Так, Аліче, яка неодноразово прощала Віолі образи й приниження, безжально викреслює приятельку зі свого життя, коли вона починає говорити про анорексію, або ж розлучається з Фабіо, коли він намагається розібратися в її причинах, незважаючи на те, що перед тим була налаштована продовжувати жити разом із нелюбим і духовно чужим чоловіком. Маттія зупиняє спроби Деніса дізнатися про походження його шрамів, всаджуючи собі в руку ніж на очах у наляканого хлопця. Єдині люди, яким дозволяється торкатися досвіду травми – Маттія для Аліче й Аліче для Маттії. Аліче – єдина людина, якій Маттія розповів про зникнення Мікаели, і тільки Маттії дозволяється безкарно коментувати виснажений вигляд Аліче (як під час їх останньої зустрічі).
4. Різновид мовчання як не-буття властивий світобаченню й самоусвідомленню Маттії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Паоло Джордано: «Для мене важливо захистити читацьку свободу інтерпретації». Інтерв'ю з Ганною Трегуб. Український тиждень. 16 листопада 2016. Available at <http://tyzhden.ua/Culture/178624>

Звинувачуючи себе у імовірній смерті Мікелі і, як покарання, доводячи себе до такого ж стану (не-буття), Маттія намагається стати непомітним. Тож він прагне не знімать шуму, мовчати, жити, не залишаючи жодних слідів власного існування у навколишньому предметному світі: «Якби того вечора він просто пішов геть і ніколи вже не повернувся до цього помешкання, то ніхто не знайшов би там якихось ознак його перебування...» [2, с. 207].

Тож проблема невимовності в романі нерозривно пов'язана з травматичним досвідом протагоністів. Мовчання тут є наслідком травми і водночас, її причиною (якщо вдатися до аналізу ущербних стосунків і відсутності адекватної комунікації між батьками й дітьми в родинах Маттії і Аліче). Згадувані Мішелем Балаєвим «говоріння або оповідь» могли би бути єдиними механізмами полегшення болю героїв, але жанрові рамки «Самотності простих чисел» як роману травми не передбачають використання цих механізмів.

Висновок. Отже, дослідження роману Паоло Джордано «Самотність простих чисел» у контексті *disability studies* і *trauma studies* дає нам підстави для розуміння природи самотності протагоністів твору. Аналізований твір як зразок жанру роману травми пропонує дві різні моделі впливу травматичного досвіду на людину. У випадку Маттії, травма втрати його сестри зумовлює поглиблення його комунікативних проблем аж до неспроможності співіснування з іншими людьми. Приватний простір героя закритий до будь-чиїх спроб увійти, змінити його життя. Закритість цього персонажа від інших людей підкреслюється такими образами, як пуста, темрява, водні об'єкти. У випадку Аліче травма інтенсифікує самотність героїні, але не знищує її потреби в Іншому (а саме, потреби в Маттії). Дівчина частково долає психологічні наслідки свого каліцтва, переживає ще дві руйнівні події, і, під впливом Маттії, врешті таки приймає самотність як норму свого життя.

У наративах Аліче й Маттії невимовність травми унеможлиблює інакше завершення для героїв, аніж залишитися простими числами, які ніколи не наблизяться одне до одного.

2. Джордано Паоло. Самотність простих чисел [Текст]: роман / Паоло Джордано, переклад з італ. Андрія Маслюха. Львів: Видавництво Старого Лева, 2016. 320 с.

3. 'Q&A with The Solitude of Prime Numbers' Paolo Giordano'. Interview with Laurie Grassi. *Chatelaine*. 1 November 2012. Final Edition. <https://www.chatelaine.com/living/books/qa-with-the-solitude-of-prime-numbers-paolo-giordano/>
4. Balaev, Michelle. 'Trends in Literary Trauma Theory'. *Mosaic* 41 (2008): 149-167.
5. Berger, James. 'Trauma without Disability, Disability without Trauma: A Disciplinary Divide'. *JAC: Rhetoric, Writing, Culture, Politics* 24(3) (2004): 563-582.
6. Burke, Kenneth. 'Rhetorical and New'. *The Journal of General Education* 5. (1951): 202-209.
7. Caruth, Cathy (ed.). *Trauma : explorations in memory* / Edited with introductions by Cathy Caruth. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1995.
8. Ceteroni, Alessandro. 'Bestseller e generi letterari. Comparazioni testuali secondo i frame della solitudine e della coppia'. *Enthymema* n. XII (2005). Available at <https://riviste.unimi.it/index.php/enthymema/article/view/4634>. Accessed 30 June 2018.
9. Fludernik, Monika. *An Introduction to Narratology* / Translated from the German by Patricia Häusler-Greenfield and Monika Fludernik. London and New York: Routledge, 2009.
10. Ganoshenko Yurii, Jaskot Maciej. Melancholia jako metatekstualna strategia interpretacji poezji Eugeniusza Tkaczyszyna-Dyckiego // Światy melanholii. – Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 2016. – S. 339-352.
11. Giordano Paolo. *The Solitude of Prime Numbers* / Translated by Shaun Whiteside. Black Swan, 2010.
12. Glaz Sarah. 'The Poetry of Prime Numbers'. *Proceedings of Bridges* (2011): 17-24.
13. Granofsky, Ronald. *The trauma novel: contemporary symbolic depictions of collective disaster*. New York: P. Lang, 1995.
14. Luckhurst, Roger. *The Trauma Question*. London: Routledge, 2013.
15. Mitchell David T., Sharon L. Snyder. *Narrative Prosthesis: Disability and the Dependencies of Discourse*. University of Michigan Press, 2000.
16. Morrison Daniel R., Monica J. Casper 'Intersections of Disability Studies and Critical Trauma Studies: A Provocation'. *Disability Studies Quarterly*. Vol 32, No 2 (2012). Available at <http://dsq-sds.org/article/view/3189/3073>. Accessed 30 June 2018.
17. Redaelli, Stefano. 'Poetiche matematiche, matematiche poetiche'. *Palimpsest* II, (2016): 61-70.
18. Rutherford Anna. Film, Trauma and the Enunciative Present. In *Traumatic Affect* / Edited by Meera Atkinson and Michael Richardson. Cambridge Scholars Publishing, 2013. 82-83.
19. Schillinger, Liesl. 'Counting on Each Other'. *The New York Times Book Review*, 9 April, 2010. Final edition. <https://www.nytimes.com/2010/04/11/books/review/Schillinger-t.html>.
20. Snyder, Sharon L. and David T. Mitchell. *Cultural Locations of Disability*. Chicago and London: The University of Chicago Press, 2006.
21. Tal, Kali. *Worlds of Hurt: Reading the Literatures of Trauma*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.
22. *The Solitude of Prime Numbers*. Directed by Saverio Costanzo. 2010 (Medusa Film 2010). DVD.
23. Thomson, Rosemarie Garland. *Extraordinary Bodies: Figuring Physical Disability in American Culture and Literature*. New York: Columbia University Press, 1997.
24. Wertheimer, Eric and Monica J. Casper. *Within Trauma*. An Introduction. In *Critical Trauma Studies: Understanding Violence, Conflict and Memory in Everyday Life* / Edited by Monica J. Casper and Eric Wertheimer. NYU Press, 2016. P. 1-18.
25. Whitehead, Anne. *Trauma Fiction*. Edinburgh University Press, 2004.

REFERENCES

1. Paolo Giordano: «Dlia mene vazhlyvo zahystyty chytac'ku svobodu interpretacii» [It is important for me – to protect reader's freedom of interpretation]. Intervju z Hannoju Trehub [Interview with Hanna Trehub]. *Ukrajins'kyj Tyzhden* [The Ukrainian Week], 2016, 16.11. Available at <http://tyzhden.ua/Culture/178624>
2. Giordano Paolo. *Samotnist' prostyh chysel* [The Solitude of Prime Numbers]: Novel. Lviv: Vydavnytvo Staroho Leba, 2016. 320 p.
3. 'Q&A with The Solitude of Prime Numbers' Paolo Giordano'. Interview with Laurie Grassi. *Chatelaine*. 1 November 2012. Final Edition. <https://www.chatelaine.com/living/books/qa-with-the-solitude-of-prime-numbers-paolo-giordano/>
4. Balaev, Michelle. 'Trends in Literary Trauma Theory'. *Mosaic* 41 (2008): 149-167.
5. Berger, James. 'Trauma without Disability, Disability without Trauma: A Disciplinary Divide'. *JAC: Rhetoric, Writing, Culture, Politics* 24(3) (2004): 563-582.
6. Burke, Kenneth. 'Rhetorical and New'. *The Journal of General Education* 5. (1951): 202-209.
7. Caruth, Cathy (ed.). *Trauma : explorations in memory* / Edited with introductions by Cathy Caruth. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1995.

8. Ceteroni, Alessandro. 'Bestseller e generi letterari. Comparazioni testuali secondo i frame della solitudine e della coppia'. *Enthymema* n. XII (2005). Available at <https://riviste.unimi.it/index.php/enthymema/article/view/4634>. Accessed 30 June 2018.
9. Fludernik, Monika. *An Introduction to Narratology* / Translated from the German by Patricia Häusler-Greenfield and Monika Fludernik. London and New York: Routledge, 2009.
10. Ganoshenko Yurii, Jaskot Maciej. Melancholia jako metatekstualna strategia interpretacji poezji Eugeniusza Tkaczyszyna-Dyckiego // *Światy melanhonii*. – Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 2016. – S. 339-352.
11. Giordano Paolo. *The Solitude of Prime Numbers* / Translated by Shaun Whiteside. Black Swan, 2010.
12. Glaz Sarah. 'The Poetry of Prime Numbers'. *Proceedings of Bridges* (2011): 17-24.
13. Granofsky, Ronald. *The trauma novel: contemporary symbolic depictions of collective disaster*. New York: P. Lang, 1995.
14. Luckhurst, Roger. *The Trauma Question*. London: Routledge, 2013.
15. Mitchell David T., Sharon L. Snyder. *Narrative Prosthesis: Disability and the Dependencies of Discourse*. University of Michigan Press, 2000.
16. Morrison Daniel R., Monica J. Casper 'Intersections of Disability Studies and Critical Trauma Studies: A Provocation'. *Disability Studies Quarterly*. Vol 32, No 2 (2012). Available at <http://dsq-sds.org/article/view/3189/3073>. Accessed 30 June 2018.
17. Redaelli, Stefano. 'Poetiche matematiche, matematiche poetiche'. *Palimpsest* II, (2016): 61-70.
18. Rutherford Anna. Film, Trauma and the Enunciative Present. In *Traumatic Affect* / Edited by Meera Atkinson and Michael Richardson. Cambridge Scholars Publishing, 2013. 82-83.
19. Schillinger, Liesl. 'Counting on Each Other'. *The New York Times Book Review*, 9 April, 2010. Final edition. <https://www.nytimes.com/2010/04/11/books/review/Schillinger-t.html>.
20. Snyder, Sharon L. and David T. Mitchell. *Cultural Locations of Disability*. Chicago and London: The University of Chicago Press, 2006.
21. Tal, Kalí. *Worlds of Hurt: Reading the Literatures of Trauma*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.
22. *The Solitude of Prime Numbers*. Directed by Saverio Costanzo. 2010 (Medusa Film 2010). DVD.
23. Thomson, Rosemarie Garland. *Extraordinary Bodies: Figuring Physical Disability in American Culture and Literature*. New York: Columbia University Press, 1997.
24. Wertheimer, Eric and Monica J. Casper. *Within Trauma*. An Introduction. In *Critical Trauma Studies: Understanding Violence, Conflict and Memory in Everyday Life* / Edited by Monica J. Casper and Eric Wertheimer. NYU Press, 2016. P. 1-18.
25. Whitehead, Anne. *Trauma Fiction*. Edinburgh University Press, 2004.

Tetiana Grebeniuk

s_gtv@ukr.net

Doctor of Philology, Professor,
Zaporizhzhia State Medical University

Abstract. *The article explores the motif of loneliness in Paolo Giordano's novel 'The Solitude of Prime Numbers' in its connections with the motifs of trauma and disability. Viewed as an example of trauma novel genre, the novel offers two different models of the influence of traumatized experience upon an individual. In Mattia's case, the trauma of his sister's disappearance caused the character's communicative and emotional disability taken by him for granted. Mattia's internal space is closed for everybody's attempts to enter it, to change his life. The closure of this character is emphasized by the imagery of empty space, darkness, and water objects. In Alice's case, the trauma intensified the girl's solitude but did not deaden her need for other persons (notably, for Mattia). Alice's character is more dynamic than Mattia's. So, the girl recovers from her childhood trauma, endures at least two more traumas, and gradually accepts new quality of her life which is lonely life far from Mattia. The problem of unspeakability in the novel is inextricably linked to the main characters' traumatizing experiences. Silence here is the consequence of the traumas and, at the same time, the reason for them. In both storylines, the unspeakability of trauma makes impossible a different ending for the characters than to stay the prime numbers which can never approach each other.*

Key words: Paolo Giordano, 'The Solitude of Prime Numbers', motif of loneliness, trauma, disability, metaphor, unspeakability.